

## РИНОК ПРАЦІ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ: ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті розкривається сутність та особливості гендерної політики на ринку праці Івано-Франківщини, розглядається вікова диспропорція на користь жінок і, відповідно, вища їх зайнятість та рівень безробіття. Зазначено, що рівень оплати праці жінок майже на третину нижчий, ніж чоловіків. Хоча в загальній кількості державних службовців області переважають жінки, водночас їхнє представництво значно зменшується з підвищенням категорії посад, і навпаки – невисокі посади обіймають саме жінки.

**Ключові слова:** гендерна рівність, тривалість життя, рівень освіченості, зайнятість, вікова структура, безробіття, умови та оплата праці.

**I. Вступ.** Рівень цивілізації суспільства визначається становищем у ньому жінки. Гендерна рівність – це проблема рівного доступу до ресурсів, влади, всіх сфер життєдіяльності, рівних можливостей щодо самореалізації, в тому числі професійної, незалежно від статі [1,6]. Україна, враховуючи гендерний фактор, посідає досить високу позицію у світі (59 місце). Проте більш глибокий аналіз показує високий рівень освіти жінок та значне перевищення їх тривалості життя над чоловіками [2, 414-415, 482]. Рівень освіченості жінок віком старше 15 років практично дорівнює відповідному показнику чоловіків (відповідно 99,2% і 99,7%), а сукупний відсоток жінок, які вступили до навчальних закладів усіх рівнів, навіть перевищує цей показник для чоловіків (87% проти 84%).

Водночас дуже значними є відмінності в очікуваній тривалості життя при народженні. За даними 2005 року ці показники становили: 72,5 роки для жінок і 60,1 роки для чоловіків, тобто розрив перевищував 12 років на користь жінок. З іншого боку, значні гендерні диспропорції на користь чоловіків спостерігаються в рівні доходів. Хоча дискримінація в оплаті

праці існує навіть у високорозвинутих країнах світу, де при рівному внеску жінки отримують дохід менший, ніж чоловіки, в Україні гендерний розрив у рівні доходів дуже високий. Розрахунковий показник доходу, що зароблений в Україні жінками, становив (за ПКС) 3891 дол. США, а чоловіками – відповідно 7329 дол. Отже, середні доходи чоловіків перевищували середні доходи жінок майже в 2 рази. Існування таких значних відмінностей у рівні доходів є невиправданим з огляду на рівність освітньо-кваліфікаційного потенціалу жінок і чоловіків та високий рівень економічної активності та зайнятості жінок.

**II. Постановка завдання.** Метою статті є дослідження стану гендерних особливостей на ринку праці Івано-Франківщини та шляхи формування основних напрямів надання жінкам рівних з чоловіками можливостей у суспільно-політичній, культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці і винагороді за неї.

**III. Результати дослідження.** Чисельність постійного населення Івано-Франківщини на 1 січня 2006 року становила 1386,2 тис. осіб. Частка жінок в загальній кількості за останні 15 років не змінилась і складала 52,8 % або 732,6 тисячі, в тому числі в містах – 309,3, в селах – 423,3 тисячі осіб [3, 281].

Аналіз вікової структури показує, що у вікових групах від 0 до 21 року та 25-38 років кількість чоловіків більша, ніж жінок, адже хлопчиків народжується більше, ніж дівчаток (за 2005 рік відповідно 7646 і 7348). Однак, починаючи з 39 років і далі, жінки за чисельністю випереджають чоловіків. Спостерігається нерівномірність в чисельності чоловіків і жінок в працездатному віці та старшому за працездатний. Так, у працездатному віці жінок є на 6,7% більше, ніж чоловіків цієї вікової групи, а у віці старшому за працездатний жінок нараховується у 2,2 рази більше, ніж чоловіків [3, 291]. Внаслідок таких диспропорцій в цілому по області на 1000 жінок припадає 892 чоловіки. При цьому середній вік

жінок складає 40 років проти 35 років у чоловіків.

Є різниця і в тривалості життя чоловіків і жінок. В середньому жінки живуть 75 років, тоді як чоловіки – 65. Станом на 1 січня 2006 року в області проживало 427 жінок віком 95 років і старше і лише 104 чоловіки такого ж віку [3, 299]. За даними вибіркового обстеження населення з питань економічної активності, у 2005 році чисельність економічно активного населення віком 15-70 років становила по області 572 тис. осіб, серед них 49,3% склали жінки і 50,7% – чоловіки. Проте рівень зайнятості традиційно був вищим у чоловіків – 53,9% проти 49,4%.

Відслідковується на ринку праці і вікова дискримінація. Від 25 до 34 років – пік зайнятості чоловіків. Жінки в цій віковій групі менш активні у підприємницькій діяльності. Це пояснюється вагітністю жінок та доглядом за дітьми у цьому віці. Проте у віці 35-49 років підприємницька активність жінок значно зростає. Саме в цей час вони виростили дітей, мають досвід, знання, бажання працювати, реалізувати свої можливості. Але з їхнім працевлаштуванням і самореалізацією існують певні проблеми, тому, що на роботу, як правило, більш охоче приймають жінок молодшого віку.

У 2005 році на середніх і великих підприємствах області було зайнято 240 тис. працівників, з них більшу половину (53,7%) склали жінки. За видами економічної діяльності спостерігаються більш суттєві відмінності. Зайнятість чоловіків в області традиційно переважає у таких видах діяльності як будівництво, транспорт, *добувна* промисловість, оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, де понад 70% працюючих – чоловіки. Жінки більшою мірою зайняті у сфері послуг, торгівлі, фінансовій діяльності, освіті, охороні здоров'я. Для чоловіків на ринку праці характерна більш висока мобільність. Як за рівнем прийому, так і за рівнем звільнення з роботи показники чоловіків значно вищі, ніж у жінок. Так у 2005 році загальний коефіцієнт обороту чоловіків (розрахований як відношення кількості прийнятих та тих, які вибули, до середньооблікової кількості штатних працівників) становив 64,0%, а жінок – 36,2%.

Ризик залишитися без роботи при реорганізації, скороченні або ліквідації підприємства для жінок значно вищий, ніж для чоловіків. На виробництві скорочують передусім жінок, при прийомі, коли чоловік і жінка мають однакову фахову спеціальність, перевагу надають чоловікові. У 2005 році частка чоловіків, звільнених за скороченням, штатів становила 3,1%, а жінок – 5,2%.

Не зважаючи на те, що серед безробітних частка жінок дещо нижча, ніж чоловіків, тривалість жіночого безробіття вища. У 2005 році середня тривалість незайнятості безробітних жінок, обрахована за методологією МОП, становила 21 місяць (проти 17 у чоловіків) і в 2,1 раза перевищила термін пошуку роботи.

За останні п'ять років кількість безробітних жінок (за визначенням МОП) в області зменшилась майже на третину (на 30,2%), у 2005 році їх частка у загальній кількості безробітних склала 12,4 тис. осіб. Рівень безробіття скоротився за цей період з 12,6% до 7,9% і у 2005 році був нижчий, ніж у чоловіків на 4,7 в.п. Якщо у 2002 році співвідношення безробітних жінок і чоловіків становило по 50%, то нині воно складає відповідно 45% і 55%. За цей період жінки стали підприємцями, змінили професії. Спостерігається стрімке зростання чисельності жінок, які беруть участь у підприємстві або відкрили свою власну справу. За даними вибіркового обстеження домогосподарств, частка жінок, зайнятих у секторі самостійної зайнятості, зросла з 17,5% у 2000 році до 25,6% – у 2004р. Частина вивільнених із суспільного виробництва жінок займається фермерством або підсобним господарством. У 2005 році серед працюючих у фермерських господарствах області третину склали жінки, очолюючи восьму частину діючих в області фермерських господарств.

Серед *зарєєстрованих безробітних*, навпаки, переважають жінки. На кінець 2005 року на обліку в державній службі зайнятості області перебувало 20,7 тис. жінок, що складає майже дві третини загальної кількості зарєєстрованих безробітних в області. Це пояснюється тим, що жінки менше покладаються на власні зусилля в пошуках роботи, а частіше звертаються за допомогою у працевлаштуванні до служб зайнятості. Вони є мобільнішими і частіше погоджуються на зміну про-

фесії, підвищення кваліфікації. У 2005 році за допомогою у пошуках роботи до служб зайнятості області звернулося 62,0 тис. жінок, не зайнятих трудовою діяльністю. За сприяння служб зайнятості знайшли нове місце роботи 21,9 тис. жінок, це 47,1% загальної кількості працевлаштованих, при цьому рівень їх працевлаштування був нижчий, ніж у чоловіків і склав 35,2% проти 47%.

Законодавство про працю забороняє використання праці жінок на важких та шкідливих роботах. Проте, за даними обстеження умов праці, що проводились станом на 31 грудня 2005 року на підприємствах промисловості, будівництва, транспорту і зв'язку, сільського господарства, із 33,6 тис. жінок, зайнятих на підприємствах цих видів діяльності, 5,4 тис. або 16,1% працювали в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам. Ще й досі багато жінок виконує важку фізичну роботу. У 2005 році 2,6 тис. жінок (7,7% зайнятих у зазначених видах діяльності) працювали в умовах перевищення норм важкості та напруженості праці.

Серед жінок, що були зайняті в умовах, які не відповідають санітарно-гігієнічним нор-

мам, переважна більшість працювала у промисловості (86,6%), з них майже п'ята частина (18,4%) – під впливом перевищення гранично допустимих концентрацій шкідливих хімічних речовин.

У 2005 році кожний п'ятий потерпілий від нещасних випадків, пов'язаних з виробництвом, – жінка. Більше половини жінок (59%) одержали виробничі травми через організаційні причини.

Жінки і чоловіки мають однаковий доступ до освіти. З числа студентів, що навчалися у вищих навчальних закладах області всіх рівнів акредитації, на початок 2005/2006 навчального року, 32,4 тисячі (54%) становили жінки. Серед працюючих в області з вищою освітою майже дві третини (61,1%) – жінки, і хоча вони мають рівні з чоловіками права на працю та винагороду за неї, однак за статевими ознаками вона неоднакова. Рівень оплати праці жінок в області у 2005 році на 30,3% був нижче, ніж у чоловіків і становив 597 грн. на місяць.

У промисловості заробітна плата жінок становила у 2005 році 67 % зарплати чоловіків, у сферах, де понад три чверті працюючих

#### Середньомісячна заробітна плата жінок та чоловіків за видами економічної діяльності у 2005 році

Вид діяльності	з/п жінок, грн.	з/п чоловіків, грн.
Державне управління	895	1099
Охорона здоров'я	452	528
Освіта	584	694
Фінансова діяльність	939	1250
Готелі і ресторани	476	611
Торгівля	457	584
Транспорт	787	1128
Будівництво	658	713
Сільське господарство	397	400
Промисловість	718	1074
По області	598	857

складають жінки (фінансова діяльність, освіта, охорона здоров'я), як не парадоксально, вона також нижча, розрив в оплаті праці складає 15-24%. В органах державного управління, де жінок працює майже вдвічі більше, ніж чоловіків, заробітна плата жінок на 19% нижча. Це пояснюється тим, що рівень оплати, здебільшого, визначається посадою.

Низький рівень заробітної плати жінок зробив для багатьох з них найману працю економічно не вигідною. Тому жінкам, котрі мають сім'ю і годувальника, вигідніше виховувати дітей та вести домашнє господарство, ніж ходити на роботу за мізерну плату. Ось чому значна частка жінок з категорії зайнятих переходить до категорії економічно неактивних. За даними обстеження домогосподарств з питань економічної активності населення, кількість жінок, зайнятих у домогосподарствах області зросла порівняно з 2000 роком в 1,5 раза, а рівень зайнятості жінок у віці 15-70 років знизився за цей період з 54,3% до 53,1%.

Разом з тим, чимало жінок (не лише одинокі матері) несуть основну відповідальність

на роботу за кордон.

Ставлення суспільства до можливостей жінки в політичній сфері, рівень його гендерної культури чітко простежується в статевому складі народних депутатів та депутатському корпусі. Так, у складі Верховної Ради жінки становлять всього 5%, у Радах місцевого рівня цей відсоток значно вищий (від 20 до 50%).

Аналогічна ситуація і в обласних органах виконавчої влади. Серед загальної кількості державних службовців області переважають жінки, водночас їхнє представництво значно зменшується відповідно до підвищення категорії посад.

Чим вище посада, тим менше можливостей має жінка зайняти її або, навпаки, невисокі посади, причому не тільки управлінські, обіймають саме жінки. Так, складаючи переважну частину в загальній кількості працюючих в органах виконавчої влади (73,5%) та місцевого самоврядування (68,3%), відсоток жінок на вищих керівних посадах в області значно нижчий, про що свідчать наступні дані:

	Державні службовці				Посадові особи місцевого Самоврядування			
	жінки	у %	чоловіки	у %	жінки	у %	чоловіки	у %
Керівники, всього осіб з них мають категорії	1041	57,6	765	42,4	740	52,3	674	47,7
посад:								
першу	-	-	1	100,0	-	-	1	100,0
другу	-	-	2	100,0	1	50,0	1	50,0
третю	5	20,0	20	80,0	-	-	23	100,0
четверту	41	29,7	97	70,3	96	18,0	436	82,0
п'яту	332	58,7	234	41,3	586	75,3	192	24,7
шосту	663	61,7	411	38,3	57	73,1	21	26,9

за забезпечення сім'ї, а тому не можуть дозволити собі залишатись безробітними, погоджуючись задля заробітку на будь-яку роботу, навіть за кордоном. За останні роки об'єктивною реальністю стала легальна і нелегальна трудова міграція, що спричиняє погіршення стану здоров'я, розлучення, розрив зв'язків зі своїми рідними. За даними опитування домогосподарств, у 2005 році з кожного 11 домогосподарства (які підлягали опитуванню) жінка змушена була залишити сім'ю і виїхати

Серед голів райдержадміністрацій – тільки 2 жінки (у Тисменицькій і Тлумацькій РДА). Лише 4 жінки очолюють головні управління облдержадміністрації. Із 28 начальників територіальних органів міністерств і відомств обласного рівня тільки дві жінки, які очолюють, відповідно, державну територіальну інспекцію праці та обласний центр соціальних служб для молоді. Більшість жінок – керівників органів виконавчої влади області (61,7%) мають найнижчу (шосту) посадову категорію,

**Питома вага державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, які займали посади керівників у 2000-2005 роках**

Рік	жінки, %	чоловіки, %
2000	41,8	58,2
2001	51,0	49,0
2002	54,0	46,0
2003	53,6	46,4
2004	48,7	51,3
2005	55,3	44,7

в той час, як серед чоловічої статі – лише 38,3%.

Серед об'єктивних причин, які зумовлюють таке явище, напевно можна назвати лише різні можливості жінки і чоловіка поєднувати професійні та сімейні обов'язки. За відсутністю соціальних послуг, їх нестачу компенсує саме жінка, матір, що зрештою обмежує її кар'єру.

Отже, загальна картина призначення на керівні посади гендерних підходів поки що не демонструє, хоча останнім часом помітні позитивні зрушення.

За останні три роки частка жінок-керівників в органах виконавчої влади області зростає на 1,8 в.п., а в органах місцевого самоврядування – на 1,4 в.п. і склала відповідно 57,6% і 52,3%<sup>7</sup> Участь жінок у житті суспільства з року в рік зростає. Навіть не обіймаючи високих державних посад, жінки все-таки впливають на державну політику, економіку, як в області, так і в державі в цілому.

Гендерна ситуація в Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаніка дещо краща серед трьох університетів області. Тут дві третини усіх працюючих складають жінки, проти 52% та 63% відповідно в технічному та медичному університетах. Серед докторів наук жінки складають 21,6% проти 19,3%. А серед кандидатів наук половина – жінки, проти третини в цілому по області.

**IV. Висновки.** Таким чином, реалії сьогодення засвідчують, що задекларована Конституцією України рівність, на практиці не завжди є такою, – українські жінки в реальному

житті не завжди рівні з чоловіками. Неоднозначне становище жінок на ринку праці: триваліше безробіття саме серед жінок, заробітна плата жінок значно нижча, ніж у чоловіків. Політична еліта в державі залишається загалом чоловічою.

Не спостерігається гендерних підходів і при призначенні на керівні посади.

Для досягнення гендерної рівності повсюдним потрібно забезпечити стабільний розвиток економіки, підвищити рівень життя населення.

1. Конституція України. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» № 2222 – IV від 8 грудня 2004 року. – Харків: Парус, 2005. – 60 с.

2. Перший Всеукраїнський перепис населення: історичні, методологічні, соціальні, економічні, етичні аспекти /Автор колек. Власенко Н.С., Лібанова Е.М., Осауленко О.Г. та ін.; Державний комітет статистики України.

Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. – К. ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 558с.

3. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2006 рік. За редакцією Коліμβровського М.М. Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2007. – 501с.

*In the article essence and features of gender policy opens up at the market of Ivano-frankivschini. Age-old disproportion in behalf of women and, accordingly, their higher employment and unemployment rate is examined. It is marked that level of payment of labour of women almost on the third below, than men. Although women prevail in the general amount of civil servants of area, at the same time their representative office considerably diminishes with the increase of category of positions, and vice versa – low positions hug exactly women.*